

Kulturhistorisk rapport

SBM1383 Firgårde IV etape I, Vejtracé

Udsigt fra det nordligste felt. Set fra Ø. Foto: SBM

Dover sogn, Hjlemslev herred, tidl. Skanderborg amt. Sted nr. 16.02.03. Sb.nr. 318.

Kampagne: 03-03-2014, KUAS nr. 2013-7.24.02/SBM-0006

Udgravning af bebyggelse fra yngre førromersk jernalder og ældre romersk jernalder. I alt fremkom 12 huse fordelt på to områder. Derudover fremkom en del gruber med affald tilhørende bebyggelsen. I begge områder ser det ud til at bebyggelsen fortsætter både mod vest og øst. Udgravningen fandt sted i marts/april 2014 og udført af Skanderborg Museum v. daglig leder Merethe Schifter Bagge.

Indhold

Abstract	3
Undersøgelsens forhistorie	3
Administrative data	3
Topografi, terræn og undergrund	4
Målesystem	5
Øvrige data	5
Udgravningsmetode	5
Undersøgelsens resultater	6
Det nordligste felt – bebyggelse fra yngre førromersk jernalder (100-1 f.Kr.)	6
Det sydligste felt – Bebyggelse fra yngre førromersk jernalder/ældre romersk jernalder (100 f.Kr. – 175 e.Kr.)	8
Genstandsmateriale	9
Samlet tolkning.....	11
Fremtidigt arbejde på stedet.....	11
Tidstavle.....	13

Figur 1; Et langhus, K11, med meget tydelige mørke stolper er ved at blive udgravet. Foto: SBM.

Abstract

På lokaliteterne er der fundet i alt 12 huse, fordelt på 11 langhuse og 1 værkstedhus/økonomibygning. Derudover er der udgravet flere gruber tilhørende husenes funktionstid. Bebyggelsen er på baggrund af tre AMS-dateringer, hustypologi samt karakteristisk keramik dateret til yngre førromersk jernalder samt ældre romersk jernalder.

Undersøgelsens forhistorie

Den systematiske udgravning på ca. 2750 m² fordelt på et sydligt og nordligt område, baserer sig på forundersøgelsen SBM1383 Firgårde IV etape I. Den nærværende lokalitet ligger i et område med flere tidligere udgravningskampagner, se bl.a. SBM1212 Firgårde Gravhøj sb 56, som ligger tættest på. Fremtidige udgravningskampagner på SBM1383 Firgårde ligger SV, V og NV for nærværende lokalitet.

Desuden ligger området i Kulturarvsareal sb. 160203-262:

"Kulturarvsarealet dækker et større areal med 14 registrerede gravhøje, hvoraf de to er fredede. Højene er de nordlige af en større højgruppe, der er mest koncentreret omkring de fredede gravhøje sb. 146-149 (se kulturarvsareal 160203-271) og en øst herfor beliggende aflang højgruppe i øst-vest orientering (se kulturarvsareal 160203-270). Disse højgrupper afspejler en del af et formodet vejforløb fra oldtiden fra Dover Kirke i øst til Falgårde vejsystemet i vest. Mange af gravhøjene menes at være fra ældre bronzealder, men der er også fund fra stenalder i gravhøjene. Det synes oplagt, at der inden for kulturarvsarealet findes en bronzealderbygd."

Denne kulturhistoriske rapport dækker den systematiske udgravning af SBM1383 Firgårde IV, etape I, vejtracé.

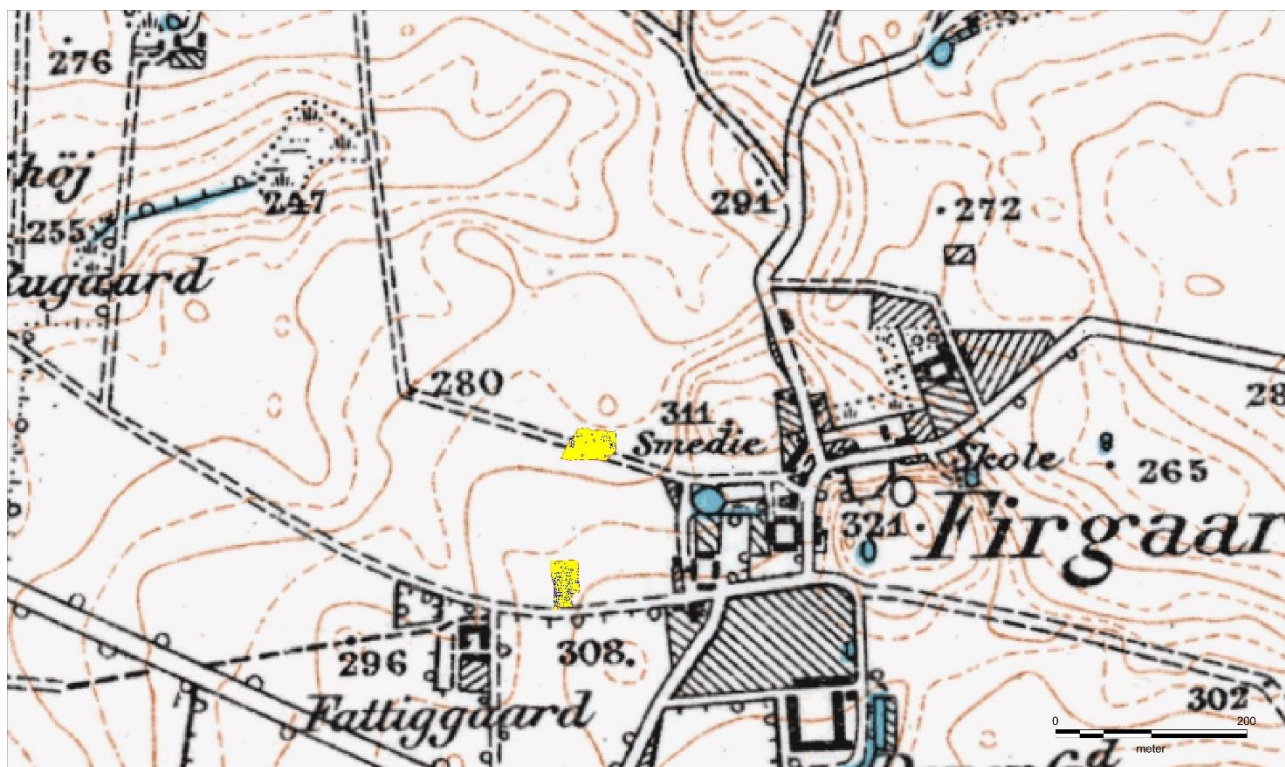
Administrative data

I forbindelse med etablering af Østfasen på Kildebjerg, skulle der laves en vej vest om Firgårde. Ved forundersøgelsen i oktober 2013, blev der i dette område fundet tegn på bebyggelsesaktivitet fra jernalderen, og to arealer på sammenlagt 2850 m² blev udpeget som interesseområde. Bygherre ønskede arealerne udgravet.

Arealerne ligger på matrikel 6bi, som efterfølgende kom til at hedde 7000l.

Bygherre: Kildebjerg Ry A/S, Knudhulevej 4, 8680 Ry. Kontaktperson; direktør Jens Mastrup
Dokumentationsmateriale bestående af fund, fotos, tegninger og beretning opbevares på
Skanderborg Museum, Adelgade 5, 8660 Skanderborg.

Den øvrige sagsbehandling blev foretaget af museumsinspektør Ejvind Hertz, Skanderborg
Museum.

Figur 2; Oversigt med de to udgravningsfelter (gult). Korttype: Lave Maalebordsblad. Kortbaggrund copyright Geodatastyrelsen.

Topografi, terræn og undergrund

Det nordlige areal er let skrånende mod syd og i det NØ-lige hjørne ses der begyndelsen på et lavningsområde. Undergrunden er let varieret mellem let leret sand og sandet ler. Der lå en hel del muld på i sær den østlige del af arealet, hvor der var op til 1 meter muld.

På det sydlige areal er terrænet ret jævnt og ligger ca. 3 m højere end det nordlige areal. Undergrunden er her primært sandet ler, hvor der enkelte steder er gruset. Men sydligst er der tendens til at undergrunden bliver rent sand. Muldtykkelsen på arealet var typisk mellem 30 og 40 cm.

Målesystem

Alle anlæg blev opmålt med GPS i projektionen Euref89 Zone 32. Dataene blev efterfølgende digitaliseret via ArkDigi i gis-programmet Mapinfo.

Figur 3; Opmåling af det lille værkstedshus, K12, i det sydlige felt. Bemærk muldlagets tykkelse i baggrunden. Set fra SV. Foto: SBM.

Øvrige data

Den systematiske udgravningen blev foretaget fra den 3. marts til den 3. april 2014. Udgravningsholdet bestod af Cand. Mag. Louise Søndergaard, Cand. Mag. Anja Vegeberg Jensen og Cand. Mag. Merethe Schifter Bagge (daglig leder). BA Pernille Tulstrup deltog et par dage.

Maskinkraften blev leveret af Danjord og bestod af en 25tons gravemaskine på bånd.

Vejret var blandet med overskyet vejr, solskin og hård blæst. Generelt fint observationsvejr.

Alle lister er ført ind i MUD af undertegnede og samtlige fundbeskrivelser er udført af undertegnede.

Udgravningsmetode

Alle anlæg blev indmålt med GPS og behandlet i GIS-programmet Mapinfo. Efterfølgende blev der printet planer ud, som blev medbragt til orientering i feltet.

Størsteparten af anlæggene er snittet og beskrevet, enkelte er beskrevet i fladen. Flere anlæg er

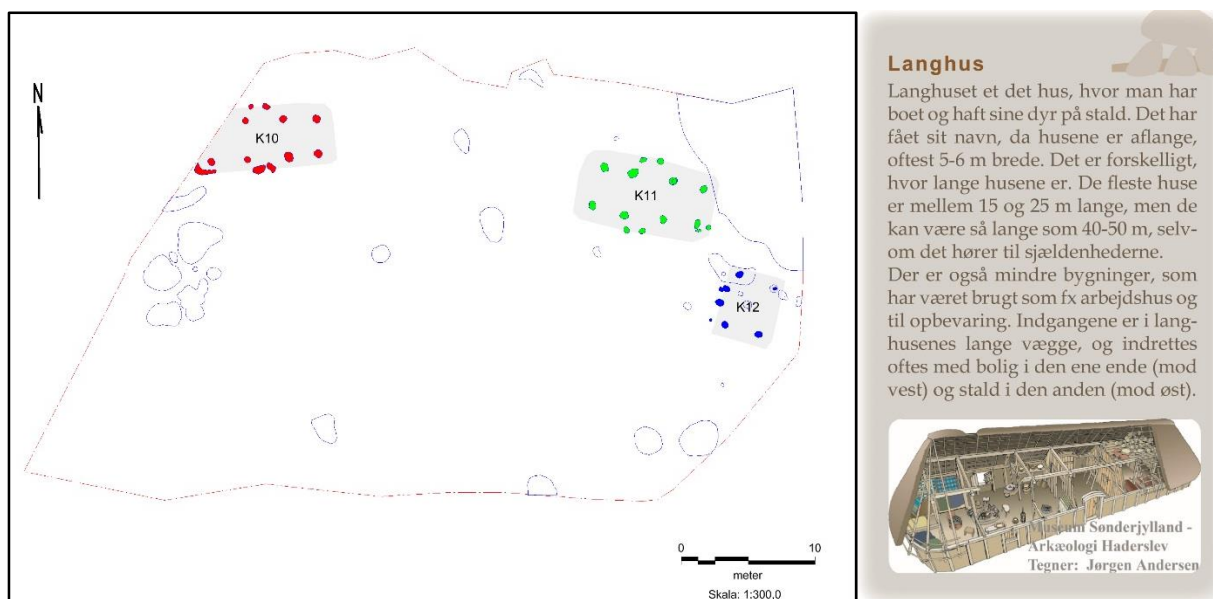
fotograferet. Genstande blev indsamlet og der blev udtaget enkelte jordprøver fra stolper i langhusene med fokus på at få materiale til AMS-datering. Der er efterfølgende foretaget tre AMS-dateringer på K10.

Undersøgelsens resultater

Udgravningen rummer bebyggelse fra perioden omkring Kristi fødsel, hvor husene i det nordlige felt er lidt ældre end bebyggelsen i det sydlige felt. Alt i alt er der fundet 12 huse, hvilket er fire gange mere end der blev påvist i forundersøgelsen. Derudover er der registreret en hel del stolper og gruber samt indsamlet keramik og stenredskaber.

Sammenlagt er der registreret 390 anlæg, heraf er 196 stolpehuller, 26 er gruber, 1 er ildsted, 1 er hegnsgrøft. Øvrige anlæg er ikke arkæologiske.

Dette afsnit vil blive inddelt i en beskrivelse af henholdsvis det nordlige og sydlige felt, genstandsbeskrivelse, samt en samlet tolkning.

Figur 4; Digitaliseret plan over det nordlige felt. Husenes formodede grundrids er med grå tone. Digitalisering ved Museum Skanderborg.

Det nordligste felt – bebyggelse fra yngre førromersk jernalder (100-1 f.Kr.)

I dette felt på 1500 m² er der fundet tre huse (K10-K12), hvoraf de to (K11 og K12) kan knyttes til samme gårdsenhed. De to beboelseshuse, K10 og K11, er begge med fire sæt tagbærende og to indgange ved husets midte. Husarealerne har været omkring 55-60 m². K10 er på forkullet korn AMS-dateret til YFRJ (AAR23494-AAR23496). K11 og K12 er tolket som samtidige med K10. Interessant er det at der i flere af gruberne i nærområdet er fundet en hel del keramik som er

dateret til ÆRJ. Gruberne formodes, grundet deres placering, at være fra husenes levetid. Det er derfor en mulighed at keramikken i gruberne skal trækkes tilbage til YFRJ. Keramikken i overgangsfasen fra førromersk til romersk jernalder generelt er meget ensartet. Det er derfor meget muligt, at dateringen på keramikken skal trækkes tilbage i tid. Dateringen er i første omgang foretaget ud fra tilstedeværelsen af X-formede hanke, fortykkede og facetterede randskår samt pålagt lerliste lige under randmunding. Der er dog også fundet båndformede hanke, eks. X474.

Figur 5; Her registreres et af de tagbærende stolpehuller i huset K11. Foto: SBM.

Gårdsenheden med K11 og K12 ligger i det nordøstlige hjørne af feltet tæt op ad et lavningsområde. Husene ligger helt uforstyrret og samtidigheden mellem de to huse må være reel.

K11 er et almindeligt langhus/beboelseshus m. stald for perioden, mens K12 opfattes som et lille værkstedshus/økonomibygning. Værkstedshuse fra denne periode ses sjældent, men er dog tidligere fundet på eksempelvis SBM1221 Bøgely I etape I. K12 har en indgang ud mod det man må have anvendt som gårdsplads på den sydlige side af langhuset. Gårdspladsen har således ligget badet i sol det meste af dagen, og forventningsvis må man antage at indgangen mod syd har været forbeholdt folk, mens dyr formodentligt har været trukket ind og ud gennem den nordlige dør.

Stolperne i K11 og K12 stod usædvanligt knivskarpt frem i fladen. Dybderne på hullerne lå mellem 31 og 54 cm både i langhus og værkstedshus. Der blev taget i alt 6 jordprøver fra de to huse, men ingen af prøverne indeholdte brugbart materiale til datering.

Figur 6; Stor nedslidt kværnsten (til venstre), X99, som er fundet på bunden af en stor nedgravning til en tagbærende stolpe (til højre) i langhuset K19. Stolpen, A275, er gravet 56 cm ned i undergrunden og dertil skal lægges datidens muldlag. Kværnstenen er anvendt som skoning til stolpen. Fotostok – hvert farvet felt markerer 20 cm. Foto: SBM.

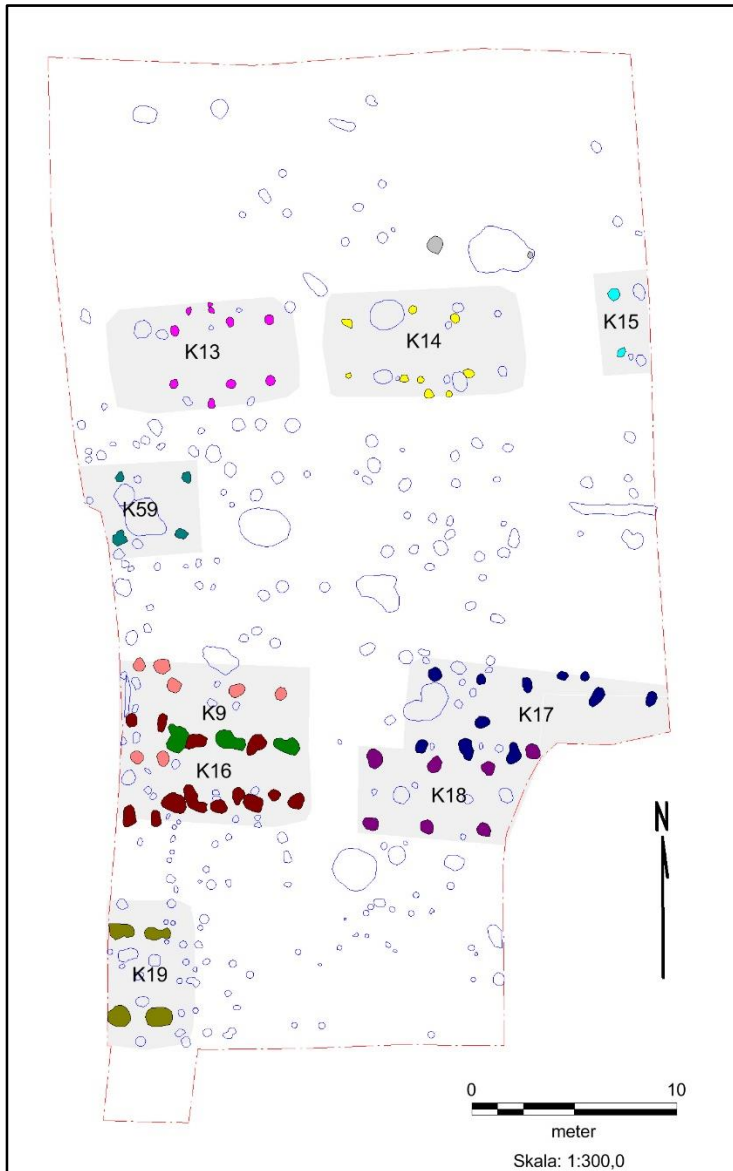
Det sydligste felt – Bebyggelse fra yngre førromersk jernalder/ældre romersk jernalder (100 f.Kr. – 175 e.Kr.)

I dette felt på knap 1250 m² er størsteparten af anlæggene og husene fundet. Det drejer sig om 9 huse, hvoraf hovedparten kun er delvist afdækket i det berørte areal. Bebyggelsen fortsætter meget tydeligt ud mod både øst og vest, hvilket giver et indtryk af en noget større bebyggelse, som også har eksisteret i flere generationer.

Den nordlige del af feltet rummer op til 4 huse (K13-K15 + K59) som er forholdsvis ringe nedgravet og ses i kun én fase. K13 og K14, som er udgravet i deres helhed, har kun tre sæt tagbærende stolper. Husene kan muligvis have haft en anden opbygning end de gængse fire-sæts-huse for perioden. Disse huse antages at høre til blandt de ældste på pladsen, men kan dog også blot have haft en anden funktion end beboelseshus, og dermed alligevel være tilknyttet husene mod syd.

De sydligste huse på pladsen (K9 og K16-K19) er kraftigere opbygget og er formodentlig bygget med seks sæt tagbærende stolper (ingen af husene er afdækket i deres helhed). Husene ligger til dels oveni hinanden, hvilket signalerer en længerevarende bebyggelsesfase. Et enkelt hus, K16, har desuden en del udskiftninger blandt de tagbærende stolper. Der er fundet mange genstande i stolpehullerne fra husene, bl.a. randskår, knusesten og en del kværnsten. Kværnstenene er bevidst anvendt som skoning i stolperne. Randskårene er fortykkede og facetterede og daterer husene til ÆRJ.

Både mod syd og nord kan det iagttages at husene er placeret i Ø-V-gående rækker, men arealet er dog ikke så stort at håndfaste konklusioner omkring landsbyopbygningen kan drages.

Figur 7; Digitaliseret plan over det sydlige felt. Husenes formodede grundrids har en grå tone. Digitalisering ved Museum Skanderborg.

Genstandsmateriale

Der er i alt registreret 158 genstandsnumre, hvor hver enkelt nummer kan bestå af en eller flere genstande af samme materiale fra samme anlæg. Der er således 117 genstandsnumre der rummer keramik, 19 der indeholder sten, 1 der indeholder slagge, 1 der indeholder brændt ler, 4 med trækul, 13 jordprøver, 1 med en klump rav og slutteligt 2 numre med flintafslag.

Særligt keramikken kan anvendes til datering af pladsen. Hovedparten er dateret til ældre romersk jernalder, hvor enkelt måske kan trækkes tilbage til yngre førromersk jernalder. Generelt synes dateringerne at befinde sig lige efter Kristi fødsel, eller nærmere overgangen mellem førromersk og romersk jernalder.

Udover fortykkede og facetterede randskår samt X-formede hanke, som kan forekomme både i YFRJ og ÆRJ, er der fundet en hel del skår med ornamentik. Store forrådskar med påsat lerliste lige under randen er fundet flere steder. Lerlisten er ofte dekoreret med fingerindtryk eller fingernegleindtryk. Ved et enkelt kar, X472, ses lerlisterne at være sat på det store forrådskar både vertikalt og horisontalt. Af finere ornamentik kan bl.a. nævnes X415, som er en sortbrændt skål dekoreret med pindstik og furer.

Enkelte skår fortæller om brugen af keramiklåg på pladsen. Bl.a. er der fundet hanken til et låg, X440, samt dele af en lågfals, X417.

Figur 8; Fotos af forskellige stykker keramik. Til venstre ses X440, en X-formet hank, som er del af et låg. I midten ses et atypisk randskår fra en lille skål, X415. Skålen er meget fint dekoreret med små spindstik og furer. Til højre ses fragmenter af et større forrådskar, X472, hvor der er påsat lister både vertikalt og horisontalt.

Spor efter osteproduktion og spinding af uld er også til stede. Bl.a. er der fundet en karbund, X477, hvori der er boret et hul, så ostevallen kunne løbe ud. Til spinding er der fundet to genbrugte sideskår, X469 og X396, som er rundhugget og med et boret hul i midten.

Der er også fundet rester af ildbukke, bl.a. stykke, X372, som er dekoreret med negleindtryk.

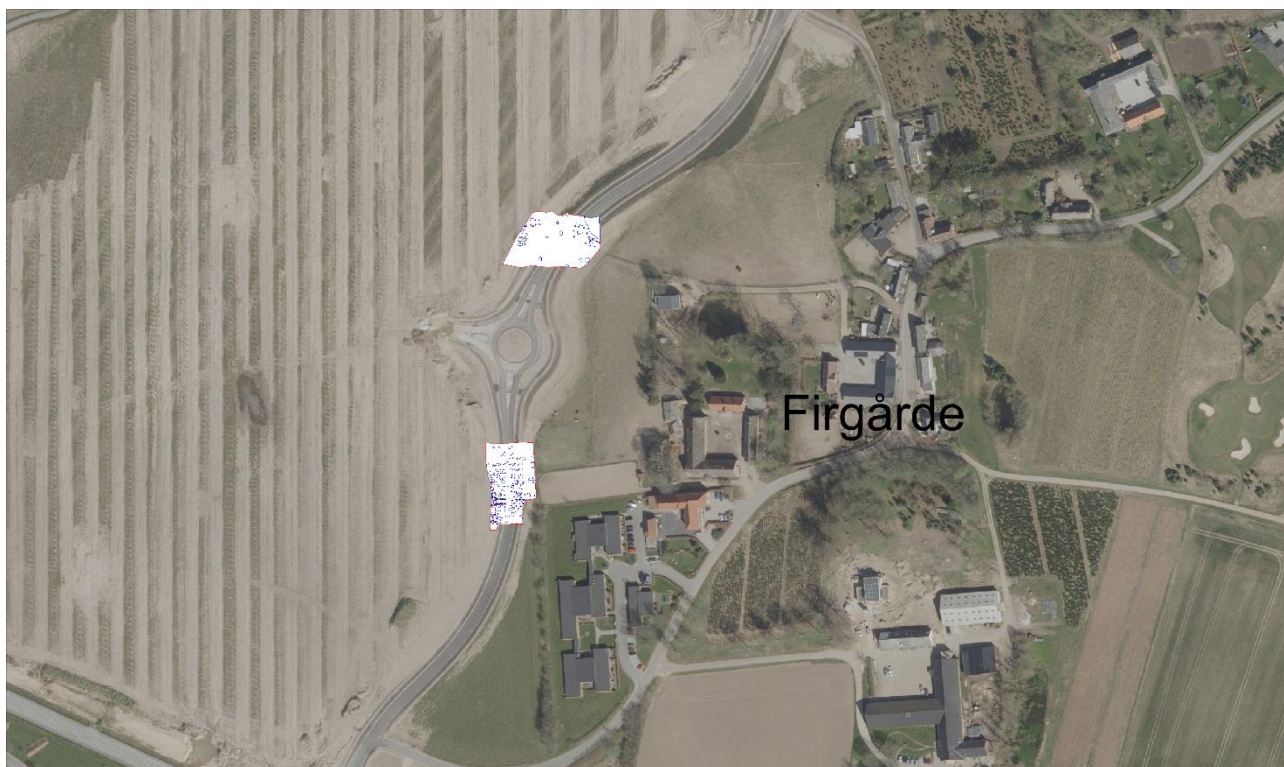
Figur 9; Foto af ildbuk, X372.

Samlet tolkning

De 12 huse er et lille udsnit af, hvad der formodes at være en større jernalderbebyggelse fra tiden omkring Kristi fødsel. I begge felter er det tydeligt at bebyggelsen fortsætter både mod øst og vest. Husene i den nordlige del stammer formodentlig fra den yngre førromerske jernalder, hvilket er baseret på hustypologi samt tre AMS-dateringer fra det ene hus, K10. Det ser dermed ud til at bebyggelsen flytter sig sydpå i løbet af et par generationer, idet husene på det sydlige felt er anderledes. Husene er her to sæt tagbærende længere og med kraftigere nedgravede stolper. Samtidigt er der en del keramik i både stolper og omkringliggende gruber, som peger på at vi befinder os i den ældre romerske jernalder.

Fremtidigt arbejde på stedet

De to felter er nu frigivet til anlæggelse af vej. Skal områderne omkring de udgravede felter berøres af anlægsarbejde, anbefales det er få foretaget en forundersøgelse, da det er meget tydeligt at bebyggelserne fortsætter både mod øst og vest.

Figur 10; Luftfoto med de to frigivne arealer. Kortbaggrund copyright Geodatastyrelsen.

Skanderborg Museum d. 28-04-2016

Merethe Schifter Bagge

Figur 11; Et lille og godt brugt hankekar, X446, er fundet i en grube. Til højre ses et foto af karret, hvor det er afrenset. Selve hanken er allerede i oldtiden knækket af, men karret har formodentlig stadig været anvendt til trods for dens manglende greb. Det kan man se på de afrundede stumper fra hanken, som må være slidt ned gennem længere tids håndtering. Foto: SBM

Tidstavle

Periode	Underperiode	Kalenderår	SBM
Middelalder		1536	
		1066	
Vikingetid		1066	
		779	
Jernalder	Germansk jernalder	779	SBM1383
	Romersk jernalder	400	
	Førromersk jernalder	0	
Bronzealder		500	
	Yngre bronzealder	1100	
	Ældre bronzealder	1700	
Neolitikum (bondestenalder)		1700	
	Sen-neolitisk tid	2400	
	Enkeltgravstid	2800	
	Mellem-neolitisk tid (tragtbægerkultur)	3300	
	Tidlig-neolitisk tid (tragtbægerkultur)	3900	
Mesolitikum (jægerstenalder)		3900	
	Ertebøllekultur	5400	
	Kongemosekultur	6800	
	Maglemosekultur	9000	
Palæolitikum		9000	
	Ahrensburgkultur		
	Brommekultur		
	Federmesserkultur		
	Hamburgkultur	12500	